

Retrospektívny pohľad na čínsko-vietnamské vzťahy po druhej svetovej vojne

Florentína Prôčková

Vzájomné vzťahy dvoch susedných nerovnako veľkých krajín v rôznych konkrétnych historických podmienkach nadobúdajú často tie najneočakávanejšie dimenzie. Pre nás v našom stredoeurópskom regióne boli a zostávajú dôležitými a veľakrát determinujúcimi celú našu zahraničnopolitickú aktivitu vzťahy česko-nemecké, či vzťahy slovensko-maďarské. Pre krajiny Indočínskeho poloostrova, prípadne oblasti juhovýchodnej Ázie sa určujúcimi v istom historickom momente stali vzťahy čínsko-vietnamské. Ich premeny, gradácia a často rozporuplnosť v najnovšom období úzko súvisia s formovaním a existenciou „dvoch svetov“ a rozdielného postavenia a úlohy v nich každej zo zúčastnených strán. Ale primárny vzťah väčšieho k menšiemu, silnejšieho k slabšiemu ako etický, základný fenomén zostáva stále prítomný v každom jednotlivom úseku dejín ich vzájomných vzťahov.

V novodobých dejinách vzťahov vietnamského a čínskeho štátu sa determinujúcimi stali vzťahy, ktoré sa vytvorili v spoločnom boji ich národov proti kolonializmu za nezávislosť krajiny. Avšak v období po 2. svetovej vojne do popredia národnooslobodzovacieho boja oboch národov ako primárny vstúpil nový aspekt – sociálna diferenciácia v jeho radoch. Vietnamskému frontu Viet-minhu sa rýchlejšie podarilo zvládnuť tento problém a zavŕšiť ho Augustovou revolúciou a vznikom samostatnej Vietnamskej demokratickej republiky (VDR) v roku 1945.

Vznik, existencia a pôsobenie VDR sa stali v povojnovom období významným činiteľom medzinárodného vývoja v juhovýchodnej Ázii (ďalej len JVÁ). Hlavným cieľom zahraničnej politiky VDR bola obrana suverenity, výdobytkov národnooslobodzovacieho zápasu s francúzskym a japonským kolonializmom pred neustálymi pokusmi o nové podmanenie krajiny zo strany rôznych svetových mocností. Aktívnu zahraničnú politiku VDR charakterizovali rôzne metódy a formy činnosti, a to od diplomatických a politických postupov až po ozbrojený boj. Jej pozitívom bola schopnosť, resp. umenie vystihnúť rôzne stránky danej situácie a naraz využiť niekoľko metód a spôsobov riešenia jednak čiastkových, jednak globálnych problémov.

Kľúčovým problémom zahraničnej politiky VDR sa stali otázky medzinárodných vzťahov v JVÁ. Vo vývoji medzištátnych vzťahov krajín oblasti sa ako podstatné a určujúce vykryštalizovali vzťahy medzi Vietnamom a tromi základnými činiteľmi.

Rozhodujúcim spomedzi nich bol vývoj vzťahov s najbližšími susedmi na Indočínskom poloostrove – s Kambodžou a s Laosom. Vietnam k nim viazali tradície spoločnej histórie a spoločného národnooslobodzovacieho zápasu. Politika VDR sa voči nim realizovala po dvoch základných líniách: štátnej (vzájomného rešpektovania) a vojenskej (cez činnosť národnooslobodzovacích frontov každej jednotlivéj z nich). Postupne, hlavne po vzniku združenia ASEAN,¹ sa dôležitými stali aj vzťahy s ostatnými krajinami JVÁ. A v neposlednom rade aj s Čínou, ázijskou veľmocou, ktorá nielen vo vzťahu k Vietnamu, ale aj v celom svojom zahraničnopolitickom pôsobení zohrávala veľmi rozporuplnú úlohu. Postupom času v medzinárodných vzťahoch oblasti predstavovala skôr jeden z negatívnych faktorov ich fungovania.

V Číne počas 2. svetovej vojny stáli proti sebe taktiež dve súperiace politické skupiny – KS Číny na čele s Mao Ce-tungom a vyspelá domáca buržoázia združená v Kuomintangu² pod vedením Čankajška. Obe rozhodne bránili získanú moc a postavenie v jednotlivých častiach krajiny. Voči sebe navzájom boli oveľa mocnejšími súpermi než sily vo Vietname a národnooslobodzovací zápas tu prerástol do občianskej zrážky.

Pod vplyvom týchto skutočností sa utvárali vzťahy medzi VDR a Čínou v období tesne po 2. svetovej vojne a v čase Indočínskej vojny.³ Veľmocenská buržoázna Čína sa logicky zaradila medzi najnebezpečnejších nepriateľov mladého prosocialisticky orientovaného vietnamského štátu. Navyše, už vtedy bola Čína v svojej podstate síce za nezávislosť Vietnamu od Francúzska, ale proti nezávislosti od Číny.

Bolo by samozrejme zjednodušením zviest' príčiny tejto v histórii pretrvávajúcej dvojtvárnosti čínskej zahraničnej politiky vo vzťahu k VDR (a koniec-koncov aj k ostatným krajinám JVÁ) iba na konštatovanie faktu, že politika vtedajšej Číny bola len pokračovaním tisícročných expanzionistických a hegemonistických snáh čínskych mandarínov, iba v inej podobe. Aj keď nepochybne takýto prístup voči ostatným národom v psychike jednotlivých čínskych vrstiev nemožno obchádzať ako zanedbateľný. O to viac, keď v pomerne blízkej budúcnosti sa prejavil výraznejšie, a to v deformácii maoistickej koncepcie zahraničnej politiky Číny v období čínskej kultúrnej revolúcie.

Predtým však, po vzniku Čínskej ľudovej republiky (ČĽR), sa navonok prejavili akoby podstatné zmeny vo vzájomných vzťahoch Číny a VDR – na základe rovnakých marxistických princípov budovania štátu. Uznanie existencie VDR zo strany ČĽR už v januári 1950 výrazne upevnilo postavenie bojujúceho Vietnamu vo vtedajších medzinárodných vzťahoch a ukončilo obdobie jeho izolácie v oblasti JVÁ. Spomenuté skutočnosti sa stali základom kardinálnych zmien vojenských a politických podmienok a v neposlednom rade napomohli k dôležitým vojenským úspechom vietnamskej armády. V konečnom dôsledku prinútili francúzsku vládu hľadať mierové riešenie problému.

To sa naskytlo na Ženevskej konferencii o Indočíne v roku 1954. Úspešne zavŕšiť rokovania jej napomohol aj fakt, že delegácia ČĽR vedená Čou En-lajom⁴ pozície VDR vcelku podporila. Na druhej strane to bol práve Čou En-laj, ktorý na konferencii navrhol uplatniť rozdelenie Vietnamu na dve samostatné časti podľa kórejského vzoru⁵ ako možnú formu riešenia vietnamského problému. A navyše v oblasti 17. rovnobežky, a nie 14., ako sa snažila prebojovať VDR.

V niektorých konkrétnych otázkach teda čínska delegácia už na Ženevskej konferencii postupovala na základe vlastných záujmov – ako typická veľmoc. Takýto postup Číny napokon signalizoval už výrok Čou En-laja na predchádzajúcom stretnutí ministrov zahraničných vecí ZSSR, VDR a ČĽR v Moskve. Vtedy podotkol, že by Čína „nemohla otvorene vystúpiť a poskytnúť pomoc Vietnamu, keby sa konflikt v tejto oblasti rozšíril“ (Kubeš, s. 21), pretože by to znamenalo jej izoláciu v JVÁ. Vzápätí Čína vystúpila s návrhom na zriadenie samostatného veľvyslanectva Saigonu – správneho strediska južnej časti práve rozdelenej krajiny – v Pekingu (Kubeš, s. 26). Návrh predstavoval právne uznanie existencie nie dvoch častí jednej, dočasne rozdelenej krajiny, ale dvoch vietnamských štátov. Pričom úsilie o dlhodobé politické rozdelenie Vietnamu bolo porušením práve zavŕšených ženevských dohôd. Svoju celkovú aktívnu účasť na rokovaní konferencie a jej výsledky vnímalo vedenie ČĽR zjavne ako východiskovú platformu na priznanie osobitnej úlohy a osobitných záujmov Číny v Ázii zo strany ostatných veľmocí – účastníkov konferencie – USA, Veľkej Británie a Francúzska. Delegácia ČĽR sa teda snažila využiť rozhovory o Indočíne na zlepšenie svojho vlastného postavenia v oblasti JVÁ i v Ázii ako celku.

Okrem spomenutých udalostí na konferencii sa vzťah medzi ČĽR a VDR rozvíjal typickou formou „spolupráce bratských krajín“ na základe „úsilia o výstavbu socialistickej spoločnosti“ v každej z nich. Mao Ce-tung už 23. 7. 1954⁶ blahoželal Ho Či Minovi k víťazstvu a vyjadril presvedčenie „o rozvíjaní ďalšej spolupráce oboch krajín“, ako aj presvedčenie „o udržaní a upevnení mieru a bezpečnosti v Ázii a na celom svete“ (Kitaj i sosedí, s. 321). Vychádzajúc z tohto princípu sa ČĽR zúčastnila na poskytnutí pomoci VDR pri obnove jej vojnou zničeného hospodárstva, hlavne pri výstavbe železníc a cestných komunikácií, spojov, zavlažovacích zariadení, či pri vzniku civilného letectva.⁷

V zahraničnopolitických zámeroch Číny však Vietnam zohrával osobitnú úlohu. Už v tom čase bola v dokumentoch čínskeho vedenia prítomná tendencia stavať vzťahy ČĽR s VDR do odlišného postavenia v porovnaní napríklad s ostatnými krajinami sovietskeho bloku, a predovšetkým so ZSSR (Kitaj i sosedí, s. 321). Bolo to odzrkadlenie tých snáh, prostredníctvom ktorých chcela Čína podčiarknuť v prvom rade vlastnú osobitnú úlohu v rozvoji národnooslobodzovacieho hnutia v Ázii, a teda aj vo Vietname. Tie snahy boli čoraz zrejmejšie po presadení sa maoizmu ako svetonázorového základu existencie ČĽR, teda v druhej polovici 50. a v 60. rokoch. V miere, v akej si v ČĽR upevňoval svoje pozície, modifikovala sa aj čínska politika a vzťah k VDR.

V súvislosti so známym sporom Číny so ZSSR na prelome 50. a 60. rokov potom ani neprekvapí fakt, že ďalšiu ponúknutú pomoc⁸ bola Čína ochotná Vietnamu poskytnúť iba pod podmienkou, „*ak odmietne akúkoľvek pomoc od Sovietskeho zväzu*“ (*Altajskij*, s. 28). Vyplyva to z faktu, že maoizmus za veľmocensky hegemonistický, ba až imperialistický štát považoval aj ZSSR. Je nevyhnutné podčiarknuť, že otvorená požiadavka zo strany Číny s podmienkou odmietnutia spolupráce VDR so ZSSR bola v tom čase pre Vietnam neprijateľná. V realite 50. a 60. rokov bola VDR na pomoc a spoluprácu so ZSSR a s ostatnými krajinami sovietskeho bloku odkázaná a koniec-koncov predstavovala hodnoty rozhodne vyššie a významnejšie ako 1 miliarda jüanov.

Čína, aj ako odpoveď na zamietavú reakciu VDR, hoci predovšetkým na základe veľmocenských a ideologických sporov so ZSSR, začala svoju dovedty „*najštvavejšiu protisovietsku kampaň*“ (*Brutenc*, s. 226), ktorá poskytla neoceniteľné služby ich vtedy spoločnému protivníkovi – USA. Tie v roku 1964 začali svoju vietnamskú odyseu a po vyhlásení Číny, že „*ak USA svojimi operáciami nezašľahne Čínu, ani ona sa na nič nepodujme proti Spojeným štátom*“ (*Altajskij*, s. 30), bez obáv rozšírili svoju agresiu na celý Vietnam. Napriek tomu boj proti „veľmocenskému hegemonizmu“ a kapitalizmu a základná maoistická téza, že mier s kapitalizmom nie je možný v nijakej podobe, dominovali v postoji Číny ešte aj v roku 1968. Vtedy sa zase snažila odhovoriť VDR od plánovaných diplomatických rokovaní s USA o mierovom riešení vojnového konfliktu. Keď sa jej zámer nepodaril, znovu výrazne znížila hospodársku pomoc Vietnamu.⁹ Pre bežného pozorovateľa skôr nepochopiteľný prístup sa realizoval v duchu maoistickej koncepcie o nezmieriteľnom, antagonisticom vzťahu medzi socializmom a kapitalizmom, ktorý sa môže vyriešiť iba vojensky. V tomto duchu sa Čína postavila aj k záverom konferencie troch indočínskych krajín – Vietnamu, Laosu a Kambodže – z roku 1970, keď ich síce v úsilí spoločne viesť boj naoko podporila, ale zároveň rozhodne odsúdila samotnú myšlienku mierových rozhovorov s USA – „imperialistami“ –, a vyzývala „*viesť boj do konečného víťazstva*“ (*Kitaj i sosedí*, s. 326).

V skutočnosti tu možno hovoriť o špecifickom čínskom variante „vietnamizácie“ vlastného maoistického boja proti imperializmu. Vzápätí tento moment, síce z opačného konca, potvrdila snaha ČLR o zblíženie s USA. Narastala s blížiacim sa vyvrcholením konfliktu, v ktorom Vietnam postupne získaval významné pozície, a to aj bez výraznej pomoci ČLR. A vtedy, či práve preto, bola už Čína za také rokovania, v ktorých by Vietnam pristúpil na určité pre USA, ale aj a predovšetkým pre ČLR výhodné kompromisy. Postupne „*iniciatívne preberala na seba úlohu takého sprostredkovateľa návrhov USA, ktorý už jednoznačne obhajoval záujmy Spojených štátov v tejto vojne*“ (*Krutschich*, s. 52–53). Novú požiadavku podporila opäť ponukou zvýšenej pomoci (*Od zrady k agresii*, s. 37). Ale napriek radikálnej slovnej podpore pomoc výrazne obmedzila. Niektoré oklieštené formy hospodárskej a technickej pomoci sami o sebe v nijakom prípade o výsledku vojny nemohli rozhodnúť.

Čínske vedenie znepokojil celkový vývin udalostí, zvýraznený úspechom Parížskych dohôd o Indočíne,¹⁰ ktoré pred Vietnamom konkrétne načrtli reálnu perspektívu skorého zjednotenia krajiny. V období tesne pred ukončením americko-vietnamského ozbrojeného konfliktu vo vyhláseniach k situácii vo VDR prejavovala Čína čoraz viac ostražitosť. Vnímala ju ako „nespravodlivé“ zmarenie vlastných plánov, a to v celej JVÁ.

Vzápätí sa Čína opätovne snažila o upevnenie svojho postavenia aspoň v Južnom Vietname. Otvorene sa stavala proti urýchlenému nástupu NFOJV¹¹ proti saigonskej vláde. Znovu sa pokúsila ponukou zvýšenia ekonomickej pomoci vynútiť si sľub vlády VDR, že táto sa na nič proti saigonskej vláde nepodujme, že nebude podporovať NFOJV a že „*v medziobdobí, ktorého dĺžku nemožno presne určiť na päť či šesť rokov, bude lepšie, ak si Vietnam a Indočína dožičia prestávku. Počas tejto prestávky národy Južného Vietnamu, Laosu a Kambodže na určitý čas môžu získať mier a neutralitu*“ (*Od zrady k agresii*, s. 43). Strach pred narastajúcim demokratickým hnutím v týchto krajinách, v ktorých Čína čiastočne strácala vplyv a v ktorých si naopak upevňovala vplyv a autoritu práve VDR, vyústil ku krokom, ktoré mali zmariť výsledky Parížskej konferencie.

Obavy Číny neboli neopodstatnené. Vývoj v krajinách Indočíny sa skutočne uberal cestou zásadných premien, a ak v nich maoistická Čína nemala stratiť svoju autoritu, bola nútená uplatniť voči nim nové metódy. Jednotlivo, aj voči všetkým trom spoločne. Keďže sklamali pokusy „skrytého“ ideologického aj ekonomickeho nátlaku, Peking prikrčil k otvorenému použitiu sily. Hoci sa VDR zdržiavala akejkolvek kritiky ČLR, ba dokonca nezverejšňovala ani svoje stanovisko k zahraničnej politike Číny, čoskoro sa táto krajina prejavila ako otvorený agresor. Začalo sa to provokačnými akciami na hraniciach, jednotlivými

penikmi na vietnamské územie, až po okupáciu ostrovov Hoang-sa.¹² Snahy VDR o vyriešenie sporných otázok Čína odmietla, resp. na ne vôbec nereagovala. Avšak podporila, dokonca vyprovokovala pohraničnú vojnu medzi lonnolovskou Kambodžou a Vietnamom v roku 1975 so zámerom oslabiť pozície vietnamskej armády a NFOJV na juhu Vietnamu v posledných oslobodzovacích bojoch vo vojne s USA.

Cieľ zostával rovnaký. Nedopustiť víťazný spoločný postup národnooslobodzovacích síl a jeho zrejmy výsledok – zjednotenie Vietnamu. Spätná projekcia pohľadu na vtedajší postoj Číny dáva za pravdu vláde VSR, ktorá ho charakterizovala ako úsilie o to, „aby Vietnam nevyšiel ako víťaz z vojny proti Spojeným štátom, aby sa nestal významným činiteľom, ale aby zostal slabý a závislý od Číny“ (*Od zrady k agresii*, s. 48).

Vietnamskí predstavitelia mali na zreteli predovšetkým fakt, že Čína je veľmoc, s ktorou priamo hraničia. Obavy z tejto blízkosti boli o to väčšími opodstatnené, že VDR dobre poznala, ba na vlastnej koži už okúsila zahraničnopolitickú koncepciu maoizmu. Nezanedbateľná zostávala aj ekonomická a technická pomoc ČLR Vietnamu, hoci sa z roka na rok znižovala a už nikdy nemala taký význam ako v predchádzajúcom období. Preto zo svojej pozície menšej krajiny sa VDR snažila i naďalej vystupovať voči ČLR ako voči spriatelnenému štátu. Navyše Čína pôsobila nielen ako veľmoc, ale aj ako významná medzinárodná sila s mimoriadne závažnou autoritou vo svetovom národnooslobodzovacom hnutí. V medzinárodných vzťahoch bolo treba zohľadňovať jej vplyv najmä na rozvojové krajiny. Nakoniec treba uvážiť aj fakt, že Čína vždy ovplyvňovala – a nebolo to inak ani v tomto období – celkovú situáciu a vzťahy v oblasti JVÁ, ktorej organickou súčasťou je aj Vietnam.

Oslobodenie južnej časti Vietnamu znamenalo začiatok novej etapy v rozvoji vietnamskej štátnosti – začiatok budovania zjednoteného, ale aj socialisticky orientovaného Vietnamu. Pre zahraničnú politiku už VSR nastalo zložité obdobie, ktoré vyžadovalo brať do úvahy uvedené závažné faktory a ich spätné výrazné pôsobenie na vnútorné procesy v JVÁ. Predovšetkým si bolo treba uvedomiť nové základné aspekty úlohy a pôsobenia ČLR v oblasti aj voči VSR. Vietnam vnímal zásadnú zmenu pohľadu ČLR na prebiehajúce udalosti. Ale zároveň konal v presvedčení, že v oblasti bude možné nastoliť mier a dobré susedské vzťahy medzi všetkými tunajšími štátmi. USA sa k tomu zaviazali ešte Parížskymi dohodami, krajiny ASEANu prejavili ochotu a aj ju v praxi začali realizovať pri nadväzovaní diplomatických stykov a prvých hospodárskych kontaktov s krajinami Indočíny. Vietnam, Laos a Kambodža začali medzi sebou spolupracovať na spoločnom základe rovnakého svetonázorového a ideovopolitického zamerania. Preto spočiatku neudivuje viera a úsilie VSR o nadviazanie takých vzťahov aj s ČLR. Zahraničnopolitická línia nového štátneho celku kládla dôraz na rozvoj vzájomných vzťahov s najbližšími susedmi na Indočínskom poloostrove – s Laosom a s Kambodžou.

Keď sa v roku 1975 zrútil aj bábkový proamerický režim Lon Nola v Kambodži, sľuboval vznik nového štátu aj perspektívu výrazného posunu vo vzájomných vzťahoch Vietnamu a Kambodže. Vlády oboch krajín navzájom zaradili najbližšieho suseda medzi najdôležitejších partnerov spolu s ľudovodemokratickým Laosom. Už počas prvých stretnutí na najvyššej úrovni zdôrazňovali potrebu úzkeho spojenia úsilia národov Indočíny v postupe „proti spoločnému nepriateľovi“, aby sa „bránila nezávislosť“ (*Le Courier du Vietnam*, 69/1978, s. 2). Podčiarkovali nevyhnutnosť „spoločnej obrany a spoločnej práce“ a hľadania takých prijateľných foriem regionálnej a ekonomickej spolupráce, ktoré by zo života národov JVÁ, hlavne Indočíny pomáhali odstrániť vojny a ozbrojené konflikty (*Le Courier du Vietnam*, 47/1976, s. 11). Vzťahy troch krajín Indočíny predstavovali osobitnú kapitolu v medzinárodných vzťahoch JVÁ vôbec, pretože nová situácia a vznik už VSR mali významný vplyv aj na utváranie pomeru síl medzi vtedajšími zoskupeniami kapitalizmu a socializmu v tejto časti sveta, pomeru so spleťou vnútornou štruktúrou.

Vznik Vietnamskej socialistickej republiky, Demokratickej Kambodže a Laoskej ľudovodemokratickej republiky hrozil upevnením a rozšírením pozícií socializmu v JVÁ. Tým sa podstatne menila situácia v regióne. V ostatných krajinách JVÁ sa pod vplyvom udalostí v Indočíne začali prejavovať snahy o demokratizáciu politického a spoločenského života, ktoré zasiahli nielen pokrokové vrstvy ich obyvateľstva, ale mali vplyv aj na činnosť jednotlivých vlád štátov oblasti. Bol to nový impulz v ich úsilí o zachovanie si nezávislosti a pre myšlienku regionálnej spolupráce v záujme urýchleného sociálnoekonomickeho rozvoja.

Oslabenie americkej prestíže a oslabenie dôvery v americké záruky, spoločenstvo či vojenskú silu sa, pravda, nemohli aspoň čiastočne neprejavovať v zahraničnopolitickej orientácii krajín JVÁ. Výrazne začali vystupovať proti vojenskej prítomnosti USA na ich území (predovšetkým Filipíny a Thajsko) a presadzovať

vať nezávislú zahraničnú politiku. A nielen vo vzťahu k USA, ale aj k všeobecným problémom medzinárodnej situácie a vtedajšej svetovej politiky. Ak v 60. rokoch americká intervencia v Indočíne rozvrátila a oslabilá ázijskú politiku neutrality a spoluprácu krajín oblasti, jej porážka neutralizmus a úsilie o mierovú spoluprácu podnietila a otvorila nový priestor tendenciám k regionálnej integrite. Medzinárodnopolitickú situáciu v JVÁ v polovici 70. rokov charakterizovalo hlavne prehlbenie tendencie na demokratizáciu celého systému vzájomných vzťahov.

Výrazne začal však pôsobiť nový vonkajší faktor – boj veľmocí o nové prerozdelenie sfér vplyvu. Do popredia začal vystupovať záujem Japonska, členských štátov EHS, ZSSR, Austrálie alebo Číny, z ktorých každý sa usiloval o získanie vplyvu v JVÁ práve na úkor oslabenia pozícií USA. Napriek rozdielnosti vnútorného vývoja jednotlivých krajín JVÁ tento boj zapríčinil ďalší posun ich vlastného pohľadu na situáciu v oblasti. Prehlbili sa snahy o integritu a spoločnú obranu hospodárskych a iných záujmov v rámci združenia ASEAN, prípadne celého regiónu. Výrazne to dokumentovala iniciatíva združenia za premenu JVÁ na oblasť mieru, slobody a neutrality, čo predznamenovalo likvidáciu vojenskopolitických blokov a zahraničných vojenských základní a obranu hospodárskych záujmov pred zasahovaním zahraničných monopolov.

Osobitné postavenie VSR v JVÁ vyplynulo aj z dôrazného prihlásenia sa k príslušnosti k sovietskemu bloku, čo jej vzápätí tvrdo vybojované pozície v oblasti výrazne skomplikovalo. Vietnam sa dostal do svetonázorovo-ideovej opozície vsúvisiacej s celkovým rozdelením vtedajšieho sveta a svojím postojom posunul ručičku na váhe pomeru síl medzi Východom a Západom.

Citeľne zasiahol aj predstavy Číny v jej úsilí o získanie vlastnej nezanedbateľnej mocenskej sféry. Napriek rovnakej základni svetonázorovej príslušnosti oboch krajín – Číny aj Vietnamu – rozdielna transformácia tejto ideológie na vnútorné podmienky i zahraničnopolitické postoje každej z nich ich postavili do priam antagonistickeho protikladu. A tak aj aktívne úsilie Vietnamu o naplnenie základných predstáv o spolupráci a pomoci medzi socialistickými krajinami nemali vo vzťahoch s Čínou úspech.

Čína, ktorá v 60. rokoch spretfhala absolútne všetky svoje zahraničnopolitické kontakty, sa v 70. rokoch snažila vymaniť z tejto skoro úplnej medzinárodnej izolácie. Obnovenú zahraničnopolitickú aktivitu ale necharakterizovala spolupráca, či už s najbližšími susedmi, alebo so sovietskym blokom logicky determinovaná socialistickou ideologickou orientáciou. Jej kroky boli podmienené veľmocenskými plánmi maoizmu. Čína sa paradoxne usilovala o zblížovanie s USA.

Positívny vývoj medzinárodnej situácie v JVÁ v polovici 70. rokov nevelmi vyhovoval protivníkom uvoľňovania medzinárodného napätia, naopak sa stal novým podnetom ich zvyšujúcej sa medzinárodnej aktivity. Ako najväčší negatívny činiteľ vystupovala práve ČĽR. Už v úzkej spolupráci s USA rozvinula aktívnu činnosť v úsilí o ovplyvnenie oboch skupín štátov oblasti. Aj USA sa všetkými spôsobmi usilovali získať späť stratenú autoritu. Do svojich plánov sa snažili zapojiť hlavne krajiny ASEANu premenou tohto združenia na vojenskopolitický zväzok, ktorý sa mal stať súčasťou americkej vojenskostrategickej mašinérie. Keďže sa ich bývalí ázijskí spojenci čoraz kritickejšie a odmietavejšie stavali k otázke existencie vojenskopolitických zväzkov a úzkeho spojenectva s USA, bola americká administratíva nútená modifikovať celkovú strategickú líniu.

Nová medzinárodná realita nevyhnutne viedla k rozpracovaniu nových doktrín tzv. ázijskej politiky USA. Oslabenie americkej prestíže v JVÁ, ba ani ostré protiamerické vyhlásenia predstaviteľov Filipín, Indonézie, Malajzie, Singapúru či Thajska ešte neznamenali, že americký vplyv zmizol z oblasti úplne. Hospodárske väzby zostali. Preto sa hlavné úsilie americkej stratégie sústreďilo najmä formou ekonomického nátlaku na vytvorenie čo najširšieho zväzku na základe tzv. spoločných záujmov, otvorene protisovietskych a protisocialistických, čo bolo logické, ale vnútorne zameraných aj proti novým tendenciám a zásadným zmenám v politike rozvojových krajín.

USA v rámci novej doktríny svojej ázijskej politiky snahy čínskeho vedenia uvítali, lebo rozširovali priestor pre vytvorenie politického sanitárneho kordónu voči ZSSR a jeho satelitom. Zákonite zlepšovali východzie pozície USA v ich vtedajšom konfrontačnom boji so socialistickým svetom. ČĽR spätne počítala s ochotou USA ustúpiť jej určité „sféry vplyvu“ v JVÁ, hlavne tam, kde USA v nedávnej minulosti utrpeli straty. Spoločnou platformou oboch zainteresovaných sa stalo predovšetkým úsilie o narušenie a odstránenie úlohy a vplyvu ZSSR, ale aj zabrzdenie rozvíjajúcej sa spolupráce v JVÁ medzi krajinami oblasti s odlišnou politickou orientáciou.

Čínsky postoj po vzniku VSR

Jednoznačne základným impulzom zblížovania dvoch, dovtedy proti sebe stojacich mocností sa stal anti-sovietizmus. Vyvolával paralelný strategicko-politický záujem o normalizáciu vlastných vzájomných vzťahov a ich ďalšie zblížovanie. Ďalším impulzom spomínaného zblížovania sa stal vývoj v Kambodži.¹³ V JVÁ to ovplyvnilo viaceré udalosti. Bol to jednak vývoj situácie na vietnamsko-čínskych hraniciach, kde VSR odolávala silnejúcemu tlaku spoza čínskych hraníc. Politický, hospodársky aj vojenský nátlak na VSR Čína navyše realizovala aj cez vojenskú agresiu zo strany polpotovskej Kambodže, aj cestou manipulácie s chua-čchiao,¹⁴ aj podmieňovaním rozvoja hospodárskych stykov s krajinami ASEANu politickými požiadavkami. Všetkým tým chcela dosiahnuť zabrzdenie nadväzovania dobrých susedských vzťahov s krajinami JVÁ a tým dostať predovšetkým VSR do celkovej izolácie v medzinárodných vzťahoch. Teda do situácie, aby bola „objektívne nútená k spolupráci“ s ČLR. Paradoxom je, že Čína opätovne získavala stratený vplyv v JVÁ aj zásluhou vietnamského víťazstva, keďže štáty oblasti boli presvedčené o ňou proklamovanej významnej a nezištnej pomoci národom Indočíny v ich boji proti Spojeným štátom. Pod vplyvom tohto faktora sa urýchlil napríklad aj proces nadviazania jej diplomatických stykov s krajinami ASEANu.

ČLR vystupovala aj vo vzťahoch s USA ako veľmoc a z hľadiska špecifických regionálnych vzťahov – proti Vietnamu. Maoizmus potreboval zlikvidovať alebo aspoň citeľne znížiť jeho vplyv predovšetkým ako významného činiteľa socializmu v JVÁ. Túto pozíciu vnímal výhradne ako vlastnú úlohu, a to aj z hľadiska mocenského, aj z hľadiska svetonázorového a ideovo-politického vodcovstva. Preto Čína pôsobila hlavne proti Vietnamu socialistickému.

Ale pôsobila aj proti Vietnamu vo všeobecnosti – ako proti možnému súperovi. Číne prekážalo postavenie a autorita Vietnamu v rozvojomom svete, ktoré vzrástli tým, že dokázal odraziť agresiu najmocnejšej svetovej veľmoci a začal uskutočňovať novú politiku vo vlastnej krajine. Pre Čínu navyše predstavoval Vietnam vyhladené východzie územie na uskutočňovanie vlastných expanzionistických predstáv v JVÁ. Už v programovom prejave ÚV KS Číny z augusta 1965 Mao Ce-tung otvorene hovoril o nárokoch na túto oblasť: „*Nevyhnutne musíme získať celú juhovýchodnú Áziu.*“ Zjednotenie Vietnamu ohrozilo tieto plány. Do tých čias ČLR ešte stále dúfala, že sa jej podarí upevniť svoj vplyv nielen v južnej časti krajiny, ale že neskôr svojmu zámeru postupne podriadi aj jej severnú časť.

Politiku VSR vo vzťahu k Číne charakterizovali v tomto období dva kľúčové momenty: úsilie zamerané na normalizáciu medzištátnych vzťahov a udržanie tradičného priateľstva pri principiálnom a dôslednom odmietaní antivietnamského kurzu čínskeho vedenia. VSR začiatkom roku 1977 vystúpila s konkrétnymi návrhmi na vyriešenie sporných otázok. Išlo o urovanie pohraničných konfliktov, ktoré vystupovali do popredia najviac, a bola to aj otázka o chua-čchiao žijúcich natrvalo vo Vietname. Hoci tento problém obe krajiny riešili už pred dvoma desaťročiami vzájomnou dohodou¹⁵ (*Ob etničeskich kitajcach vo Vjetname, s. 113*), ČLR ho otvorila opäť, a to pod priehľadnou zámkou zdiskreditovať národnostnú politiku Vietnamu v očiach okolitých národov.

Aktívna snaha VSR o vybudovanie plánovaného socialistického hospodárstva v rokoch 1976–1978 logicky obsahovala úsilie o zapojenie malých podnikov remeselníkov a obchodníkov do jednotného národného hospodárstva krajiny. Veľká väčšina týchto podnikov bola v súkromnom vlastníctve, predovšetkým príslušníkov chua-čchiao. Úsilie vietnamskej vlády o štátnu reguláciu a kontrolu ich hospodársko-spoločenskej činnosti narazilo na ich zásadný odpor. Opatrenia vietnamskej vlády v svojej podstate marili možnosť vnútornej diverzie za pomoci chua-čchiao a vyvolali nespokojnosť aj v kruhoch čínskeho vedenia. Čínska vláda pristúpila ako k odvete k čiastočnej, neskôr úplnej likvidácii ekonomických vzťahov s VSR, medzi iným aj formou blokady jej železničného spojenia so svetom.

Vzápätí rozvinula veľkú propagačnú akciu o „tragickej situácii“ osôb čínskeho pôvodu vo Vietname. Výbor pre veci čínskych emigrantov¹⁶ priamo obvinil VSR z prenasledovania chua-čchiao (*Vjetnam na púti strojitelstva socializma, s. 217*). Vietnamská vláda sa snažila problém riešiť iniciatívne. V uznesení z 25. 4. 1977 (*Ob etničeskich kitajcach vo Vjetname, s. 115–117*) vymedzila povinnosti a práva cudzincov v súlade s právnymi normami VSR a s medzinárodnými právnymi normami. V máji a júne 1978 sa situácia už nebezpečne vyhrotila. Nepomohli vyhlásenia Vietnamu, že „za viac ako dvadsať rokov... dodržiaval a prisne plnil zmluvu“, pričom „*Číňania žijúci vo Vietname mali také isté práva a také isté povinnosti ako občania Vietnamu*“ (*Ob etničeskich kitajcach vo Vjetname, s. 125*).

Ani v nasledujúcom období čínska strana neprejavila o spoluprácu záujem. Znovu vystúpila iba s požiadavkou ukončenia „*diskriminácie, prenasledovania, teroru a vypovedania čínskych emigrantov*“ (Novejšaja istorija Vjetnama, s. 345), pričom otázku o chua-čhiao v riešení čínsko-vietnamských vzťahov vyzdvihovala ako kľúčovú. Politické zneužívanie problému poslúžilo na obvinenie vlády Vietnamu z neochoty doviest' rozhovory k pozitívnemu výsledku. V skutočnosti podnietilo rozvoj protivietnamskej kampane, v ktorej sa nedoriešená otázka príslušníkov chua-čhiao stala skutočne hlavným nástrojom nátlaku na VSR. Dôsledkom bolo spomínané jednostranné úplné zastavenie hospodárskej, materiálnej a technickej pomoci, odvolanie technických kádrov a zákaz tranzitu tovarov cez územie Číny.¹⁷ Zatvorenie troch vietnamských konzulátov na území ČLR a prerušenie oficiálnych stykov s VSR na najvyššej úrovni boli už iba logickým výsledkom.

Od roku 1974 prudko vzrástol počet čínskych provokačných akcií na hraniciach s Vietnamom, odkedy sa tam systematicky vyhrocovalo napätie.¹⁸ V rokoch 1977–1978 boli častým javom už organizované nepokoje, a nielen na čínsko-vietnamských, ale aj na kambodžsko-vietnamských hraniciach (*Od zrady k agresii*, s. 44). Vývoj udalostí potvrdzoval, že sa Čína v svojej zahraničnej aktivite riadi konfrontačnými nástrojmi nátlaku, charakteristickými v čase úsilia o rozpínanosť mocenských záujmov typických pre obdobie studenej vojny. Nepretržité vyostrovanie situácie a mlčanie čínskej strany charakterizovali aj nasledujúce obdobie. Neriešil sa ani problém pozemných a morských hraníc v zálive Bac-bao. Rozhovory, ktoré sa z iniciatívy VSR začali v októbri 1977, zostali neukončené (*Od zrady k agresii*, s. 44).

V situácii otvoreného nepriateľstva bol Vietnam nútený skorigovať vlastné stanovisko vo vzťahu k Číne. V jednotlivých uzneseniach jeho vlády sa začínajú objavovať vyhlásenia o boji proti veľmocenskému kurzu Číny. Vo všetkých otázkach, ktoré sa stali základom čínsko-vietnamského konfliktu, zaujala vláda VSR nekompromisné stanovisko. Bránila suverenitu, územnú celistvosť a hlavne právo samostatného riešenia vnútorných vecí bez zasahovania z vonka. „*Je absolútne zjavné, že všetky tieto kroky sú uskutočňované podľa vopred premysleného plánu. Čína je rozhodnutá realizovať nátlak na Vietnam a prinútiť ho odkloniť sa od nezávislej, samostatnej cesty a skutočnej medzinárodnej solidarity.*“ (*Le Courier du Vietnam*, 5/1981, s. 2–3.)

Ku koncu roku 1978 čínski predstavitelia už nezastreto ignorovali všetky návrhy na normalizáciu vzťahov. Narastajúce nepriateľstvo dostalo nový zjavný impulz po podpísaní sovietsko-vietnamskej zmluvy,¹⁹ ktorá znamenala upevnenie medzinárodného postavenia VSR vo vtedajšom bipolárnom svete. Nechuť k vzájomnému riešeniu sporných otázok, pohraničné výpady, ktoré mali za cieľ vyvolať zdanie „pohraničného problému“,²⁰ a celkové zámerné stupňovanie nátlaku na VSR uskutočňovala Čína spolu so snahou negatívne ovplyvniť aj vzťahy medzi Vietnamom a jej susedmi na Indočínskom poloostrove – Laosom a Kambodžou. A formou diskreditácie politiky VSR chcela dosiahnuť úplnú jej izoláciu v medzinárodných vzťahoch JVÁ.

Vývoj situácie v Kambodži v roku 1975 a nadviazanie dobrých susedských vzťahov s VSR spočítku takisto nezodpovedal čínskym veľmocenským plánom. Udalosti však neočakávané, aspoň navonok, dostali iný spád. Noví predstavitelia štátu Pol Pot a Ieng Sary boli síce realizátormi promarxistickej ideológie v Kambodži, ale plne sa stotožňovali so šovinistickou ideológiou maoizmu.

V tejto súvislosti je možné sledovať množstvo nie práve náhodných zhôd. Rok 1965, keď Pol Pot a Ieng Sary hľadali v Pekingu útočisko pred obávanými represiami vlády prezidenta Norodoma Sihanuka, bol rokom zverejnenia Mao Ce-tungových úmyslov podmaniť si JVÁ. Pol Pot a Ieng Sary prešli ideovo-politickou prípravou v Číne období „kultúrnej revolúcie“ a boli rozhodnutí vytvoriť na báze maoizmu svoj „kambodžský socializmus“. So súhlasom svojich čínskych patrónov uskutočňovali plán, ktorého cieľom bolo získať spočiatku vedúce pozície v Komunistickej strane Kambodže.²¹ S týmto zámerom najprv vystupovali ako rozhodní stúpení antiimperialistického boja a podpory Vietnamu a otvorene kritizovali vládu N. Sihanuka s jeho protiimperialistickým kolísaním a feudálnymi poriadkami. Vďaka tomu získali povest' „neochvejných revolucionárov“.

Po tom, ako sa Pol Pot stal jedným z vedúcich činiteľov komunistickej strany, okamžite prešiel na líniu jej izolácie od akýchkoľvek kontaktov s medzinárodným komunistickým hnutím – tak ako to urobila Čína v období kultúrnej revolúcie. Napodobňovaním kurzu vedúcich činiteľov KS Číny a pod ich priamym vplyvom prevzal aj metódy vnútrostraníckeho života. To, čo sa dialo v KS Číny počas 30–40-ročného obdobia, stihol Pol Pot dôslednejšie realizovať za necelé štyri roky. Možno povedať, že tragédia Kambodže a jej ľudu je v istej miere transformovaná skoncentrovaná tragédia čínskeho ľudu a KS Číny

(Kubeš, s. 114). Za tri a pol roka podľahli genocíde viac ako tri z necelých ôsmi miliónov obyvateľov vlastnej krajiny.²² V miere, v akej likvidovali kambodžské kádre vo vláde a v ozbrojených silách, rástol počet čínskych „poradcov“. V skutočnosti sa tým realizovala Mao Ce-tungom vyzdvihnutá úloha „zaplnenia juhovýchodnej Ázie“, cieľavedomá kampaň, ktorá mala očistiť „životný priestor“.

Represálie, bieda a hlad v Kambodži čoskoro viedli k prejavom nespokojnosti. Situácia sa stávala výbušnou a čoraz ťažšie udržateľnou. To viedlo vládu Pol Pota k nacionalistickej politike a k šovinistickej propagande. Národnostná nenávisť, ku ktorej niektoré vrstvy khmérskeho obyvateľstva tradične inklinovali, sa stala výhodnou formou prejavu nepriateľstva a prikrytím skutočných problémov krajiny. Charakteristickou črtou zahraničnopolitického kurzu Kambodže sa zákonite stal boj proti „nepriateľom khmérskeho národa“. Inak povedané, politická situácia „prinútila“ khmérske vodcov obviniť najbližšieho suseda – Vietnam – zo všetkých ťažkostí, s ktorými sa stretol kambodžský štát (*Le Courier du Vietnam*, 71/1978, s. 7).

Prejavy nového nepriateľstva začali byť čoskoro viac ako zrejme. Vláda Demokratickej Kambodže vystúpila s územnými požiadavkami voči Vietnamu. Na prelome rokov 1975–1976 jej ozbrojené sily obnovili nepriateľskú činnosť na spoločných hraniciach.

Ozbrojené incidenty v prechodnom období roku 1975 ešte ospravedlnila kambodžská strana ako pozostatky predchádzajúcej vojnovnej situácie a neznalosťou topografie zo strany kambodžskej armády. Vietnam v úsilí o vzájomné pochopenie prijal toto ospravedlnenie. Zároveň sa obe strany zhodli na tom, že je nevyhnutné začať rokovania o hraničných otázkach, aby bolo možné zabrániť podobným incidentom v budúcnosti. Vietnamom ponúknutá pomoc vojnou oslabenému hospodárstvu Kambodže sa mala stať prvým predpokladom vývoja kvalitatívne nových vzájomných vzťahov. Spoločné stretnutie k tejto otázke zvolali obe strany ako predprípravu podpísania dohody na najvyššej úrovni plánovaného na jún 1976. Dôležitým krokom sa stalo odsúhlasenie konkrétnych opatrení, z nich predovšetkým myšlienky na vytvorenie príslušných komisií ako najvhodnejšieho fóra na ich riešenie (*Le Courier du Vietnam*, 69/1978, s. 5). Definitívnu hranicu, ktorá by zahrňovala aj spornú morskú oblasť, mala určiť najbližšia vietnamsko-kambodžská schôdzka v júne 1976.

V interview pre vietnamskú tlač z 20. 7. 1976 Pol Pot ešte zdôrazňoval, že medzi Vietnamom a Kambodžou nikdy nemôžu panovať nepriateľské vzťahy, že „skúsenosti minulých rokov učia, že iba vďaka solidarite sme mohli ubrániť našu nezávislosť. Túto solidaritu, toto priateľstvo musíme udržať aj v najťažších chvíľach“ (Kubeš, s. 64). Aj na širokom medzinárodnom fóre hovoril o snahe udržať dobré vzťahy so všetkými okolitými krajinami. Minister zahraničných vecí Ieng Sary tvrdil, že Demokratická Kambodža „nemá v úmysle prikrčiť k expanzii, agresii či anexii namierenej proti ktorejkoľvek susednej krajine“.²³ Napriek tomu sa už v apríle 1977 rozbehla rozsiahla čistka medzi najvyššími funkcionármi Červených Khmérov, predovšetkým medzi tými, ktorí s útokmi proti Vietnamu nesúhlasili. V Demokratickej Kambodži definitívne prebralo moc do rúk maoistické krídlo a jeho vedúci predstavitelia vôbec netajili svoje pročínske zameranie a fakt, že sa život krajiny bude rozvíjať podľa čínskeho vzoru (*Narody Aziji i Afriky*, 2/1981, s. 1252). Vietnamsko-kambodžské stretnutie plánované na júl 1976 sa už neuskutočnilo. V apríle 1977, tak ako ČĽR, kambodžská strana prerušila všetky styky medzi oboma štátmi.

Vláda VSR uprednostňovala mierové a diplomatické riešenie konfliktu. Na tomto základe odoslala kambodžskej vláde návrh, ktorý konkretizoval aj úroveň zastúpenia a miesto schôdzky výhodné pre obe strany. Vláda v Phnompenhe návrh zamietla s nelogickým odôvodnením, že treba „určitý čas vyčkať, kým sa situácia vráti do normálneho stavu a prestanú pohraničné konflikty“ (*Le Courier du Vietnam*, 69/1978, s. 6). Bojkot rokovaní a vyčkávací taktika s následným hromadením síl a nečakanými vojenskými útokmi čoraz zjavnejšie charakterizovali realizáciu maoizmu v zahraničnej politike Pol Pota. Ako podnet provokácií a vpádov na vietnamské územie slúžili aj naďalej nároky kambodžských vládcov na mnohé pohraničné oblasti. Ale odmietanie všetkých možností spoločných dohôd o hraniciach a využívanie charakteristickej taktiky maoizmu – obviňovaním Vietnamu z toho, čo robili sami, t. j. z nezákonného obsadzovania kambodžského územia – jasne nasvedčovali, že skutočné dôvody, ako aj živnú pôdu tohto nepriateľstva treba hľadať inde. A konkrétne práve v prepojení maoistických záujmov zahraničnej politiky ČĽR a polpotovskej Demokratickej Kambodže.

Vietnamsko-kambodžský problém sa dostal do novej medzinárodnej roviny po oficiálnej návšteve Pol Pota a Ieng Saryho v Pekingu dňa 28. 9. 1977. Význam pripisovaný návšteve čínskou stranou bol očividný. Kambodžských predstaviteľov vítali najvyšší čínski činitelia – Chua Kuo-feng a Teng Siao-pching. Práve na

tomto stretnutí Pol Pot a Ieng Sary po prvý raz verejne vzniesli územné nároky voči Vietnamu už pozdĺž celej, viac ako 1 100 km dlhej spoločnej hranice. V tejto súvislosti sa hovorilo o údajnej „*agresii proti Kambodži, zasahovaní do vnútorných vecí Kambodže, o snahách na prinútenie Kambodže vstúpiť do Indočínskej federácie, v ktorej by Vietnam mal prevahu...*“ (*Le Courier du Vietnam*, 70/1978, s. 3) a podobne.

Hoci Vietnam tieto vyhlásenia jednoznačne dementoval, čo najkategorickejšie odmietol obvinenia o obsadzovaní cudzích území a znovu potvrdil svoje nemenné želanie riešiť problém rokovaním, odpoveďou Kambodže sa stala už zrejma koordinácia vojenských postupov a politických postojov s vládou ČĽR.²⁴ Ich výsledkom bolo rozšírenie vojenských protivietnamských akcií na hraniciach. Faktické prerušenie stykov od apríla 1977 a otvorené vyjadrenie nepriateľstva mali za následok okamžité zrušenie leteckých liniek a prerušenie diplomatických stykov s Vietnamom, ktorého diplomatov vypovedali z krajiny (*Le Courier du Vietnam*, 69/1978, s. 6).

Všetky ďalšie vietnamské návrhy phnompenhská vláda ponechala opäť bez odpovede. Medzi nimi dôležité miesto patrilo návrhu z 5. 2. 1978. Jeho posledný, tretí bod hovoril o tom, aby „*obe strany dosiahli dohodu o primeranej forme medzinárodnej záruky*“ (*Le Courier du Vietnam*, 69/1978, s. 2) ako reálneho východiska z existujúceho sporu. Zároveň obsahoval výzvu ku všetkým priateľom Vietnamu a Kambodže pôsobiť v smere upevňovania vzťahov medzi týmito krajinami a zdržať sa akýchkoľvek akcií, ktoré by poškodili tradičné priateľstvo.

Pre vietnamskú diplomaciu je príznačné, že termín „*priateľov*“ Vietnamu a Kambodže nijako konkrétne nevymedzovala a slovom „*všetkým*“ vlastne ponúkala priestor aj tým, ktorí váhali, aby sa k problému vyjadrili. Popríklad podporou jednej zo strán zúčastnených na konflikte mali ukázať skutočnú podstatu svojho vzťahu. Výzva sa stala jedným z prvých podnetov kryštalizácie vzťahov na Indočínskom poloostrove a v celej JVÁ, na zaujatie konkrétneho stanoviska všetkých zainteresovaných strán – indočínskych krajín, členských štátov ASEANu, Číny, ale aj ďalších medzinárodných síl.

V nasledujúcom období však počet incidentov napriek všetkému mnohonásobne vzrástol.²⁵ Znásobila sa ich intenzita a v roku 1978 začali nadobúdať charakter dobre plánovaných a široko rozvinutých akcií. Na hraniciach medzi Vietnamom a Kambodžou sa začali ťažké boje, citeľné straty a obeť boli aj medzi civilným obyvateľstvom.

Ozbrojené provokácie vyvrcholili koncom roku 1978. Devätnásť pechotných divízií mohutne podporovaných tankmi a ťažkými delostrelectvom rozvinulo útok v bezprostrednej blízkosti vietnamských hraníc. Urychlené obsadenie kľúčových pozícií v provincii Tay-ninh malo predbežne zabezpečiť hlbší prienik na juhovietnamské územie. Odvtedy až do pádu režimu Pol Pota a Ieng Saryho začiatkom roku 1979 sa nepretržite bojovalo na rôznych úsekoch vietnamsko-kambodžských hraníc. Ofenzíva mala zároveň napomôcť pozdvihnutiu morálky polpotovských jednotiek, ktoré sa zvnútra ocitli pod mohutným vojenským a morálnym náporom oddielov KJFNS.²⁶ Avšak víťazný postup KJFNS v pohraničných provinciách podporili aj jednotky vietnamskej armády a spoločne polpotovskú decembrovú ofenzívu odrazili. Faktom zostáva, že vojna medzi polpotovskou Demokratickou Kambodžou a VSR sa odohrávala len na hraniciach. Vietnam si veľmi dobre uvedomoval možný dosah nedodržania tejto zásady, ktorého dôsledkom by mohlo byť rozšírenie a prehĺbenie existujúceho vojnového konfliktu na ďalšie krajiny alebo na oblasť celej JVÁ, prípadne na konflikt dvoch svetov...

V tej miere, v akej aj vlády ostatných krajín JVÁ sami podhaľovali skutočnú podstatu polpotovského režimu v Kambodži a zasahovanie do konfliktu zo strany Číny, ozbrojené výpady proti Vietnamu vzbudzovali rozhorčenie a politika VSR postupne získavala dokonca ich porozumenie. Vietnamská vláda upozorňovala svojho suseda na vážnosť situácie i na to, komu vlastne konflikt prináša úžitok. Na tlačovej konferencii pre amerických novinárov sa už otvorene poukazovalo na to, že pohraničný konflikt Vietnamu a Kambodže vznikol predovšetkým ako dôsledok manévrov Pekingu, „*... keby Čína nezasahovala, veľmi rýchlo a ľahko by sme mohli vyriešiť svoj pohraničný konflikt*“ (*Nguyen*, s. 74). Maoistické vedenie ČĽR v záujme svojich cieľov v JVÁ nabádalo polpotovcov okrem likvidácie pôvodného obyvateľstva Kambodže aj na rozdúchavanie bratovražednej vojny proti vietnamskému obyvateľstvu. Vláda ČĽR rákala s tým, že sa jej podarí oslabiť a zastaviť proces socializácie a soviétizácie v zjednotenom Vietname a destabilizovať vnútornú situáciu v tejto krajine. Ale medzinárodná verejná mienka sa už od nej začala pomaly čoraz výraznejšie dištancovať.

Čínsko-vietnamský konflikt v roku 1979

Krach polpotovskej vlády a víťazstvo KJFNS v Kambodži nad pročínskou maoistickou klikou bol víťazstvom protimaoistickej revolúcie. Hmatateľnou a veľmi rýchlou porážkou maoizmu, konkrétnym vyjadrením nesúhlasu s maoistickými ideami, v tom aj s maoistickou zahraničnou politikou. Odstránenie režimu Pol Pota vlastným obyvateľstvom Kambodže presvedčivo dokázalo, že s konečnou platnosťou zlyhali dovtedajšie prostriedky vplyvu a nátlaku Číny na Vietnam. Vznik novej Kambodžskej ľudovej republiky znamenal, že táto už nebude slepo poslušná maoistickému ústrediu.

Pravda, ČLR odmietla uznať daný stav. Zmenu vlády v Phnompenhe označila za výsledok tzv. vietnamskej invázie a prítomnosť vietnamských dobrovoľníckych jednotiek za konkrétny prejav „vietnamského malého hegemonizmu“. Boj proti hegemonizmu, malému (VSR), aj veľkému (ZSSR), bol v 70. rokoch kľúčovým v zahraničnej politike ČLR a praktickým vyjadrením jej antisovietizmu. V takomto nazeraní na skutočnosti našla Čína silného spojencu v USA. V súčinnosti s nimi vyvíjala nátlak aj na Japonsko a členské štáty ASEANu v snahe napojiť ich na vlastnú hegemonistickú politiku namierenú proti VSR a hlavne počas plánovanej agresie ich zaviazat' na zaujatie podporného alebo aspoň neutrálneho, vyčkávacieho stanoviska.

Tým, že v súvislosti s Kambodžou (a s Laosom) označovala VSR za „malého hegemóna“, sa pole pôsobnosti síl, ktoré proti nemu začali brojiť, fakticky rozšírilo na celú JVÁ. V snahe zastaviť alebo aspoň obmedziť rozvíjajúcu sa hospodársku a kultúrnu spoluprácu krajín JVÁ s VSR a s KLR priamo vyzývala uskutočniť „odvetné lekcie“ proti „hegemonistickému postupu“ Vietnamu a stala sa sama ich prvou realizátorkou. Dňa 17. 2. 1979 polmiliónový kontingent čínskej armády šiel „potrestať“, „dať lekciu“ VSR (*Od zrady k agresii*, s. 231) – ako akt agresie zdôvodňovali čínske oficiálne kruhy. Proti severným vietnamským provinciám sa začal sústredený vojenský útok. Dátum nebol zvolený náhodne. Začiatok útoku mal prerušiť a zmariť možné výsledky návštevy vládnej delegácie VSR v Phnompenhe. Zámer však Číne nevyšiel. Dňa 18. 2. 1979 Vietnam a Kambodža podpísali zamýšľanú dohodu na obdobie 25 rokov, pričom na základe článku 2 zmluvy sa Vietnam zaviazal poskytnúť KLR pomoc, vrátane vojenskej, pri ochrane bezpečnosti krajiny (*Čínska agrese proti Vietnamu*, s. 269).

Stalo sa príznačným, že sa vláda ČLR neodvážila otvorene informovať o skutočnej situácii na čínsko-vietnamských hraniciach a o začiatku agresie proti VSR, a to ani svetovú verejnosť, ani vlastné obyvateľstvo. Uverejnila iba správu agentúry Nová Čína (*ČTK*, 18. 2. 1979), hoci dovtedy o každom aj najbezvýznamnejšom incidente vydávala vyhlásenia vlády. Správa stroho informovala, že Vietnam „pozďž čínsko-vietnamských hraníc sústredil veľké ozbrojené sily, ktoré znovu a znovu uskutočňujú vpády na čínske územie“, a že čínske „pohraničné oddiely nastúpili do protiútoku“. Fakt, že veľké kontingenty regulárnej armády vedú širokú ofenzívu s cieľom zabrať územie susednej krajiny, dokument zamlčal a zdôvodňoval tvrdením o nevyhnutnosti „potrestať“ Vietnam za neposlušnosť a zmarenie čínskych zámerov v Kambodži a na Indočínskom poloostrove.

Prečo sa Čína usilovala podriaďiť si Vietnam? Čo sa skrývalo za jej expanzionistickým krokom? ČLR potrebovala získať VSR na stranu maoizmu ako jeho potvrdenie, či potvrdenie jeho správnosti. Poloha Vietnamu výhodná a vhodná pre ČLR získala kvalitatívne novú dimenziu – politické dôvody. V „spojenectve“ s VSR by Čína predstavovala väčšiu protiváhu voči základnému nepriateľovi – ZSSR. Maoistický Vietnam by bol potvrdením, že socializmus „sovietskeho typu“ nie je ani jediný, ani správny a že pre krajinu „tretieho sveta“²⁷ je vhodný práve maoistický variant socializmu. Popularitu Vietnamu, ktorú víťazstvom nad americkou agresiou získal predovšetkým v rozvojových krajinách, by bolo možné využiť na propagáciu a uplatnenie maoizmu v širšom meradle. Vietnam mal v zámeroch ČLR poslúžiť ako politický nástroj uplatnenia maoistických predstáv a ambícií v svetových rozmeroch.

Hoci po začiatku útoku sa ČLR prvá obrátila na VSR s konkrétnym návrhom na rozhovory, jej cieľom nebolo spravodlivé riešenie na rovnoprávných základoch, ale urýchlenie stretnutia. Prítomnosť čínskych vojsk vo Vietname dávala výhodu dočasnej prevahy, ktorá by umožnila vmanévrovať Vietnam do vlastnej schémy uregulovania sporných problémov. Priehľadný zámer v konečnom dôsledku nevyšiel. Rozhovory sa uskutočnili až po úplnom odchode čínskych vojsk z celého územia VSR.²⁸ Vietnam sústredil pozornosť na vyriešenie základnej otázky – urýchlených a účinných opatrení na oslabenie napätia vo všetkých pohraničných oblastiach cestou odchodu vojsk z oblastí priameho styku po celej kontrolnej línii hraníc,²⁹ zasta-

venie vojenskej činnosti, ustanovenie demilitarizovaných pásem so spoločne dohodnutou správou, výmenu zajatcov a vytvorenie dvojstrannej komisie na sledovanie a kontrolu plnenia opatrení, čo bolo predpokladom obnovenia normálnych vzťahov na základe piatich princípov mierového spolunažívania a riešenia pohraničných a územných otázok v duchu rešpektovania historicky existujúcej vietnamsko-čínskej hranice,³⁰ s ktorou súhlasili obe strany.

Odpoveď Čína sformulovala v ôsmich bodoch. Hlavnou a principiálnou otázkou vietnamsko-čínskych vzťahov naďalej zostal „boj proti hegemonizmu“, problém chua-čchiaio, vzťahy Vietnamu k ostatným krajinám oblasti. Vietnam mal v prvom rade prehodnotiť vzťahy so ZSSR, vyvieť vojská z Laosu a z Kambodže, priznať nároky Kambodže na Paracelské a Spratleyho ostrovy. Čína zároveň nástojila na tisícov osôb čínskej národnosti vo Vietname.³¹

Vlastné návrhy a požiadavky ČĽR predložila ako „jedínú správnu cestu riešenia sporov medzi Čínou a Vietnamom“ a za nesúhlas s nimi pohrozila vznikom „nových problémov, ktoré privedú k ďalšiemu zhoršeniu čínsko-vietnamských vzťahov“ (*Novejšia istorija Vjetnama*, s. 349). Postoj Číny, keď pre rokovania okrem ňou navrhovaných požiadaviek nebola ochotná prijať nič iné, znamenal zablokovanie až zmarenie perspektívy akéhokoľvek dohovoru. Vietnam ho označil za „osem bodov hegemonizmu“ (*Kitaj i sosedí*, s. 334).

VSR nebola ochotná nasledovať antisovietsku politiku Číny. Dala jasne najavo, že nepodľahne nijakému nátlaku, a držala sa zásady posudzovať počas všetkých kôl vietnamsko-čínskych rozhovorov v 80. rokoch iba tie otázky, ktoré sa dotýkali dvojstranných záujmov, a neriešiť otázky týkajúce sa vzťahov s tretími štátmi.

Vzápätí Čína opäť umocnila eskaláciu vojenských akcií „udelením druhej lekcie“ (*Narody Aziji i Afriky*, 5/1982, s. 29). Až po roku 1982 sa počet útokov čiastočne znížil, ale rozsah ľudských a materiálnych strát bol stále vysoký. Zároveň ČĽR hľadala nové možnosti ako dosiahnuť dominantné postavenie v oblasti JVÁ a v riešení jej problémov. Zreteľne sa to prejavilo v podpore územných požiadaviek Thajska voči Kambodži a Laosu, ktoré dostali konkrétnu podobu v priamej agresii proti pohraničným oblastiam LĽDR v lete 1984³² (*Le Courier du Vietnam*, 54/1984, s. 6). Napriek tomu, že thajské vojská boli nakoniec nútené obsadené oblasti opustiť, situácia tam zostávala novým ohniskom napätia a možného konfliktu. Pre Laos a Vietnam bolo z udalosti zrejmé, že pod touto akciou sa znovu podpísali hlavne čínske hegemonistické kruhy, ktoré voči indočínskym krajinám uskutočňovali politiku nevyhlásených vojen (*Le Courier du Vietnam*, 76/1984, s. 3).

Neskôr ČĽR presunula ťažisko svojho pôsobenia proti VSR z vojenskej do iných oblastí, predovšetkým do politickej a ideologickej a využívala protivietnamskú propagandu smerom k JVÁ, ale aj smerom dovnútra, k samotnému vietnamskému obyvateľstvu. Vývoj vzťahov medzi ČĽR a VSR zostal silne v znamení staronových prvkov. Aj keď ozbrojený čínsko-vietnamský konflikt postupne zanikol hlavne s vyriešením kambodžského problému na širokom medzinárodnom fóre a vo vire významnejších medzinárodných udalostí. Predovšetkým po rozpade sovietskeho bloku a zániku ZSSR ako antagonistickej vnímaného Čínou vlastného protipólu. Zostal však nedoriešeným a latentnou príčinou napätia v celej oblasti JVÁ.

Vzťahy Vietnamu a Číny bezprostredne i nepriamo podmieňovali aj podmieňujú vývoj ostatných vzťahov v JVÁ. Ich normalizácia zostala jednou z najnaliehavejších otázok ich zahraničnopolitickej činnosti aj ku koncu 20. storočia.

¹ ASEAN (Združenie krajín juhovýchodnej Ázie) – organizácia založená v roku 1967, ktorá zjednocovala Indonéziu, Malajsko, Filipíny, Singapúr a Thajsko a od roku 1984 aj Brunei. Jej cieľom bola hospodárska a kultúrna spolupráca a koordinácia v zahraničnopolitických otázkach.

² Kuomintang – politická strana vládnúca v Číne do roku 1949.

³ Indočínska vojna – francúzska koloniálna vojna v rokoch 1946–1954.

⁴ Čou En-laj – minister zahraničných vecí ČĽR.

⁵ Konferencia o Kórei sa konala v Ženeve v roku 1953. Rozhodla o jej rozdelení medzi súperiace strany podľa 38. rovnobežky.

⁶ 23. 7. 1945 – deň podpísania ženevskej deklarácie.

⁷ A to hlavne formou nenávratnej pôžičky vo výške 800 miliónov juanov (*Čyong*, s. 28).

⁸ Vo výške 1 miliardy juanov.

⁹ V roku 1969 Čína znížila pomoc VDR v porovnaní s rokom 1968 o 20 %.

¹⁰ Parížske dohody o Indočíne boli podpísané 27. 1. 1973.

¹¹ NFOJV (Národný front oslobodenia Južného Vietnamu založený v roku 1960) – partizánske ozbrojené protivládne hnutie, od roku 1965 pod kontrolou vojenského velenia VDR.

¹² Paracelské ostrovy – vietnamské ostrovy vo Východočínskom mori, ktoré obsadila ČĽR 19. 1. 1974 (*Od zrady k agresii*, s. 43).

¹³ Spomenutý vývoj v Kambodži viedol prv k nastoleniu, neskôr pomerne v krátkom čase aj k pádu a porážke pro-maoistickej vlády Pol Pota a Teng Saryho.

¹⁴ Chua-čchiao boli etnickí Číňania žijúci nielen vo Vietname, ale vôbec vo všetkých krajinách JVÁ. Predstavovali a dodnes predstavujú mnohopočetnú, často mnohomiliónovú národnostnú menšinu, ktorá v krajinách JVÁ aj dnes figuruje ako vplyvná zložka ich obyvateľstva.

¹⁵ Ide o dohodu medzi ČĽR a VDR z roku 1955.

¹⁶ Výbor pre veci čínskych emigrantov bol ustanovený 30. 4. 1978 pri štátnom výbore ČĽR.

¹⁷ Uznesenie vlády ČĽR z 12. a 30. 5. 1988.

¹⁸ Hoang sa a Truong sa.

¹⁹ Zmluva medzi ZSSR a VSR bola podpísaná 3. 11. 1978.

²⁰ Podobne ako v 60. rokoch na hraniciach zo ZSSR.

²¹ V 60. rokoch pracovala KS Kambodže v hlbokjej ilegalite.

²² Šlo jednak o staré nekhmerské kmene, ale taktiež v oveľa väčšom masovom rozsahu boli likvidovaní príslušníci vlastného khmerskeho národa, čo bolo v záujme čínskeho expanzionizmu a jemu slúžiacej čínskej menšiny v Kambodži.

²³ Na 31. a 32. zasadaní VZ OSN v roku 1976 a 1977 (*Krutskich*, s. 66).

²⁴ V krátkom čase – ako zjavná demonštrácia čínskej podpory Kambodže proti Vietnamu – odcestovala na oficiálnu návštevu do Phnompenhu Teng In-čao, vdova po Čou En-lajovi, ktorá zastávala funkciu podpredsedníčky Všečínskeho zhromaždenia ľudových zástupcov ČĽR (t. j. čínskeho parlamentu).

²⁵ Do konca roku 1978 počet incidentov presiahol 7 000 (*Od zrady k agresii*, s. 46).

²⁶ KJFNS – Kambodžský jednotný front národnej spásy založený na území oslobodenom od khmerských jednotiek 2. 12. 1978 a združujúci protipolpotovské kambodžské sily.

²⁷ Formulku „tretí svet“ uviedli do politického slovníka práve čínski ideológovia a zaradili do tohto pojmu vlastnú krajinu – ČĽR – ako vedúcu silu, Vietnam, všetky rozvojové krajiny a aj niektoré menšie socialistické štáty.

²⁸ Tie rozhovory sa uskutočnili na úrovni námestníkov ministrov zahraničných vecí 18. 4. 1979 v Hanoji (*Kitaj i sosedí*, s. 331).

²⁹ Existujúcich do 17. 2. 1979 na vzdialenosť od 3 km do 5 km vlastného územia.

³⁰ Zafixovanej v zmluvách z roku 1887 a 1895 medzi francúzskou vládou a Čínskym dvorom (*Novejšaja istoria Vjetnama*, s. 348).

³¹ Tieto utiekli z VSR v masovom exode na základe čínskej propagandistickej výzvy na začiatku útoku proti Vietnamu.

³² Agresia začala 7. 7. 1984 v provincii Sayaboury a trvala štyri mesiace do 27. 10. 1984.

Literatúra

Le Courier du Vietnam (1950–1985).

Narody Aziji i Afriki (1961–1985).

Dokumenty k otázke jižní a jihovýchodní Asie. Praha 1963.

Livre jaune sur les Revendications de l'indépendance du Cambodge. Phnom-Penh 1982.

La souveraineté du Vietnam sur les archipels Hoang sa et Truong sa. Hanoi 1979.

Altajskij, M.: Kampučijskij narod i kitajskij gegemonizm. Communist, 2/1981.

Brutenc, K.: Oslobodivši se země v 70. letech. Praha 1980.

Čyong Tiň: Vjetnam před politikou Pekina. Chanoj 1982.

Čínská agrese proti Vietnamu. Brno 1979.

Doležal, I.: Expanzivna politika Pekingu v juhovýchodnej Ázii. Bratislava 1980.

Kitaj i sosedí. Moskva 1982.

Kropáč, J.: Vliv ČĽR na vývoj států jihovýchodní Asie v 70. letech. Praha 1979.

Krutskich, A. V.: Amerikanskaja politika partňorstva v Vostočno-Azijatskom regione. Moskva 1980.

Kubeš, A.: Setkání v Phnompenhu. Praha 1981.

Meždnarodnyje otnošenija v Južnoj, Jugo-Vostočnoj Aziji i na Dal'nem Vostoke. Moskva 1978.

Michalovský, J.: Normalizácia americko-čínskych vzťahov vo svetle globálnych zámerov USA (1972–1979). Bratislava 1980.

Nguyen Hoang: Les Etats-Unis et le Sud-Est asiatique „l'après Vietnam“. Hanoi 1981.

Novejšaja istorija Vjetnama. Moskva 1984.

Ob etničeskich kitajcach vo Vjetname. Moskva 1979.

Od zrady k agresii. Pravda o vietnamsko-čínských vzťahoch za posledních třicet let (1949–1979). Praha 1980.

Problémy soudobého vývoje Číny. Praha 1976.

Vjetnam na puti strojitel'stva socializma. Moskva 1979.

Vnešňaja politika i meždnarodnyje otnošenija KNR. Zv. I. Moskva 1974.